

A MAGYAR NŐK MUNKAERŐ-PIACI HELYZETE NEMZETKÖZI ÖSSZEHASONLÍTÁSBAN*

THE LABOUR MARKET SITUATION OF HUNGARIAN WOMEN IN INTERNATIONAL COMPARISON

DR. SZABÓ KATALIN adjunktus

Szent István Egyetem Gazdaság- és Társadalomtudományi Kar

ABSTRACT

In this study I examined the situation and changes of women's participation in the labor market in Hungary in an international comparison. After the fall of communism drastic changes have taken place in the labor market: unemployment has increased, working time has increased, working conditions have changed, which resulted a significant declining proportion of employed women.

In the field of employment, we have moved from the first places to the last. In addition, since then we have not reached the economic activity rate of the developed countries. Nowadays, gender inequalities have diminished but remain in many areas. Increasing of women's economic activity is an important strategic goal for the future, which is also supported by the fact that the topic is accompanied by special attention. In the study, I used and analyzed mainly the data of the Eurostat, which the statistical office of the European Union situated in Luxembourg. Eurostat offers a full range of important and interesting data in employment area.

1. Bevezetés

A nők munkaerő-piaci részvételével kapcsolatos eltérő felfogások a hagyományos családban betöltött szerepük miatt merülnek fel. A tradicionális felfogás ezt tekinti a nők elsődleges szerepének, és ennek következtében a munkaerő-piacon már csak másodlagos szereplőkként bánnak velük. Mai női szerepek átalakultak, és főként kibővültek, melynek eredménye a nők iskolázottságának növekedése, foglalkoztatásuknak széles körű elterjedése. A női munkavállalás ugyan nem újkeletű dolog, mégis számos kérdés, egyenlőtlenség merül fel a férfiakkal szemben.

A nők és a férfiak közötti egyenlőség az Európai Unió alapértékei közé tartozik. Egyik alapköve az 1957-es Római Szerződés, mely már tartalmazta az azonos munkáért azonos fizetés elvét. Az Európa 2020 növekedési stratégia célja többek között a foglalkoztatottság, a termelékenység, és a társadalmi kohézió növelése. Az EU öt ki-

* „ Az Emberi Erőforrások Minisztériuma ÚNKP-17-4 kódszámú Új Nemzeti Kiválóság Programjának támogatásával készült.”

emelkedő stratégiai célt tűzött ki maga elé a foglalkoztatás, az innováció, az oktatás, a társadalmi befogadás és az éghajlat/energiapolitika területén, melyeket 2020-ig kíván megvalósítani. Az uniós szakpolitika célkitűzése a 75 százalékos foglalkoztatási ráta elérése, melynek egyik kulcsa a női foglalkoztatás elősegítése és támogatása.¹

2. Nők a munkaerőpiacon a rendszerváltás előtt

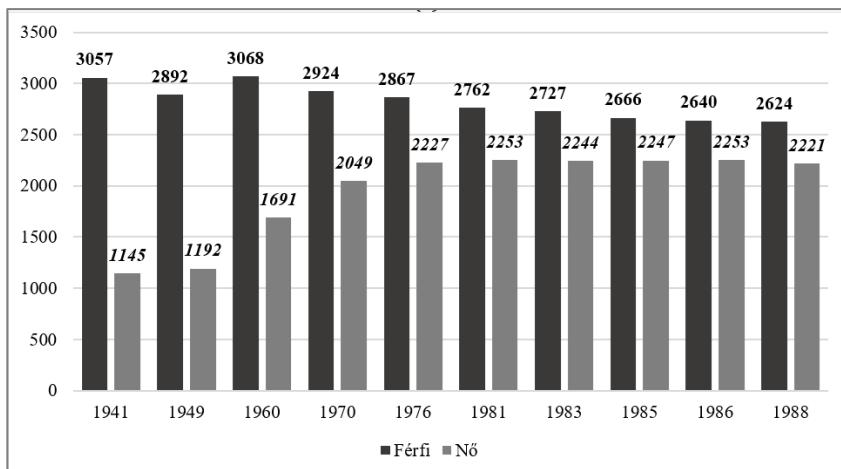
A nők munkaerőpiaci részvétele Magyarországon a 19. század második felében erősödött fel nagyobb méretekben, arányukat tekintve a két világháború között 29% körül volt.² Az 1950-es évektől ugyan a keresőtevékenység a nők mindennapi életének részét képezte, a társadalom mégis ellentmondásos álláspontot képviselt előtte, és azóta is munkavállalásukat illetően. A többi volt szovjet államhoz hasonlóan a szocializmus által kívánt teljes foglalkoztatás elérése érdekében a nők munkaerő-piaci jelenléte egyre inkább elfogadottá vált hazánkban is, de fejlődése a nyugat-európai országokban tapasztalt nemzetközi tendenciákkal szemben egészen eltérő, mondhatni kirívó jegyeket mutatott. Ezt az időszakot „a nagy tettek, a lázas nagyot akarás, az irreális tervkövacsolás és a tragikus tévedések” időszakának nevezte.³ A szerző szerint a szocialista iparosítás, az egypárt rendszer bevezetése, a társadalomban tapasztalható, jórészt mesterségesen gerjesztett és lezajlott mobilitás, a tömegek helycseréje a társadalomszerkezeten belül, a terv- és munkaerőgazdálkodás, az állandó politikai éberség és a béke fennmaradásáért kifejtett tevékenység alapvetően meghatározták a nőpolitika, a nőkép, illetve a nők életének fő irányvonalait is.

A szocialista rendszer nem biztosította az egykeresős családmodell működését,⁴ problémát jelentett az alacsony bérszínvonal, a családok megélhetéséhez nem volt elegendő egy aktív kereső,⁵ így a családi kasszához való hozzájárulás céljából a nők tömegesen kényszerültek munkavállalásra, ami a hétköznapi szintjén a legnagyobb változást jelentette számukra. A kommunizmusban hangsúlyossá vált a termelőmunka dicsérete, ami szintén a nők munkába állítását, illetve a női emancipáció elterjedését hozta magával. Hatalmas ipari üzemek létesültek, megindult a termelőszövetkezeti rendszerben működő gazdálkodás és nők tömegeit irányították gyakran válogatás nélkül mindenféle fizikai munkára, hogy a társadalom hasznos tagjaivá válhassanak. Ezzel párhuzamosan felmerült a nők szakképzettségének növelése, az anyákról és a gyermeknevelésről való állami gondoskodási rendszer bővítésének kérdései, illetve a nők és férfiak ösztönzése a magasabb fokú teljesítmények elérésére.⁶ Ipari foglalkoztatottságuk hátterében főként a férfi munkaerőhiány pótlása, a betanított munka térhódítása, illetve a munkaigényes könnyűipari ágazatok, mint például a textil-, és élelmiszeripar előtérbe kerülése állt. A II. világháború után hazánkban a gazdasági fejlesztés extenzív módon történt, azaz minél rövidebb idő alatt minél többet termeljünk szemlélet uralkodott. Ez nagytömegű szakképzetlen munkaerő alkalmazását, azaz a nők bevonását igényelte. A tervutasításos gazdaságirányítási rendszer intézményi-szervezeti kereteinek kiépítése bürokratikus megközelítése is tömeges munkalehetőségeket teremtett, és az így szükségessé vált ügyviteli munkahelyek jelentős részét is nő töltötte be. 1950 és 1975 között a hazánkban foglalkoztatott nők aránya háromszorosára emelkedett a munkavállalók között.⁷ Az uralkodó politikai elit a társadalmi egyenlőséget szorgalma-

zó törekvései azonban végső soron nem szüntették meg, csak csökkentették a férfiak és nők között meglévő különbségeket a munka világában, illetve az élet más területein is.⁸ Az ideológiai célokat kiszolgáló erőteljes pártpropaganda elsődleges célja az volt, hogy a köztudatban még mindig erőteljesen élő tradicionális női szerepet váltsa le a szocialista értékrendszer szerint élő „dolgozó nő” típusa,⁹ aki kiválóan teljesít, és munkája mellett családját és magát sem hanyagolja el.

Az aktív keresők körében folyamatosan növekedett a nők aránya, illetve ez a tendencia ugyan mérsékelt ütemben, de a 80-as évek első felében is folytatódott. A férfiak száma huzamosabb időn keresztül a nőkével ellentétes irányba mozgott¹⁰ (1. ábra).

1. ábra: Az aktív keresők számának alakulása nemek szerint (ezer fő)

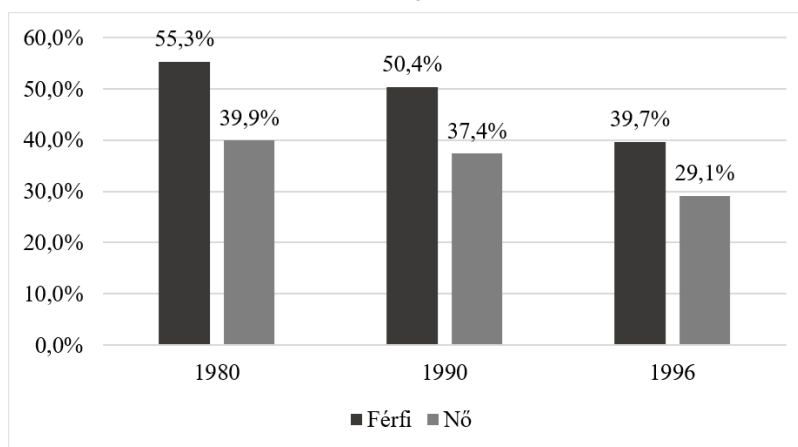
Forrás: Saját szerkesztés Fóti (1989:551) alapján

Az 1950-es, 1960-as és az 1970-es évek elején a foglalkoztatási struktúrát főként a mezőgazdaságból az iparba irányuló munkaerőmozgás jellemezte. A későbbiekben a hangsúly a tercier szféra, illetve a szolgáltatásjellegű tevékenységek szerepének növekedésének irányába tolódott el.¹¹ Az iparosítás a magyar társadalmat jelentősen mobilizálta, átstrukturálta és egyben emancipálta. Munkájában utal rá, hogy amíg 1949-ben a foglalkoztatottak fele (54%) a mezőgazdaságban dolgozott, addig 1980-ban már csupán ötöde (19%) fedezhető fel a munkaerő-piac ezen szektorában.¹² Ugyanakkor ezen időszak alatt az iparban a dolgozók súlya 22%-ról 42%-ra, a szolgáltatásban foglalkoztatottaké pedig 25%-ról 39%-ra emelkedett. Az 1980-as évek második felétől Magyarországon a foglalkoztatás struktúrájának nagymértékű átrendeződése mellett felüti a fejét a munkanélküliség, amely az ezt követő évtizedekben különösen az erőltetetten iparosított, vidéki gyár-egységeket és a gyenge infrastruktúrával rendelkező térségeket érintette és érinti ma is súlyosan. Eredendően a szovjet ideológia szerint nem létezett munkanélküliség, gyakorlatilag azonban ebben az időszakban is voltak munkanélküliek. A nyolcvanas évek közepén megjelenő szocialista reformprogramok a munkanélküliséget a gazdaság korszerűsítésének elkerülhetetlen velejárójának tekintették.¹³ A teljes foglalkoztatás szellemében a munkanélküliek nyilvántartása nem volt tetten érhető (csak a közveszélyes munkakerülőké), némi információt a korabeli tanulmányok és a népszámlálási adatok szolgáltatnak.

3. Nők a munkaerőpiacon a rendszerváltást követően

A XX. század utolsó harmadában jelentős változások mentek végbe, a világszerte erősödő recesszió, a kommunizmus bukása, a szocialista rendszerek széthullása, a magyar gazdaság struktúrájának rugalmatlansága a foglalkoztatás válságához vezetett. 1990 és 1996 között az aktív keresők száma erőteljesen, több mint egymillió, az 1980-as csúcshoz képest pedig 1,6 millió fővel csökkent.¹⁴ Összességében csökkent mind a férfiak, mind a nők foglalkoztatási rátája (2. ábra).

2. ábra: Az aktív keresők aránya nemek szerint, 1980–1996

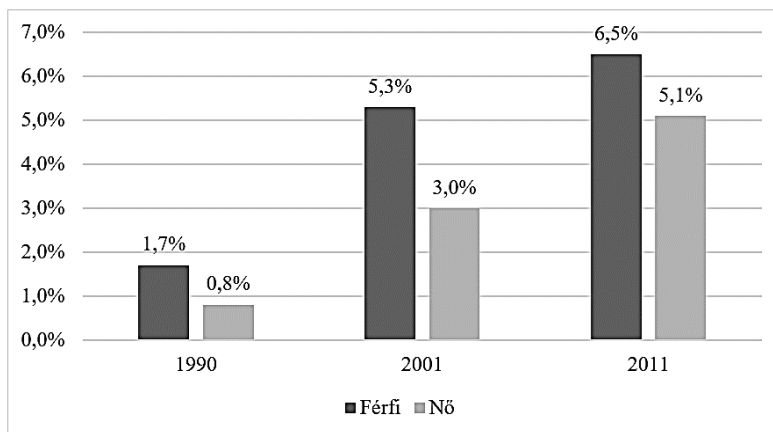

Forrás: Saját szerkesztés Orgovány (1997:1023) alapján

1980-ban a kelet-közép-európai országokban, beleértve hazánkat is a nők gazdasági aktivitása lényegesen magasabb volt, mint Nyugat-Európában. A nők aktivitási rátája az 1980-as évtizedben azután mindkét országcsoportban növekedtek, de még 1990-ben is a kelet-közép-európai országokban voltak magasabbak. 1990 és 1997 között viszont a két országcsoportban ellentétes irányú változások következtek be: miközben nyugaton a női gazdasági aktivitás tovább nőtt, a kelet-európai országokban visszaesett.¹⁵

A rendszerváltást követő időszakban azonban a nők foglalkoztatottsága jelentősen visszaesett, a munkanélküliség látványosan nőtt (3. ábra). A magyarországi munkanélküliség növekedése robbanásszerű volt és ütemét tekintve pedig a nyugati világban példátlan.¹⁶ A munkanélküliség által veszélyeztetett nők száma és aránya a hivatalosan kimutatott statisztikáknál feltételezhetően sokkal nagyobb volt.¹⁷ Mivel a nők aktivitása nagyobb mértékben csökkent, mint a férfiaké, a két nem aktivitási rátája közötti rés emelkedett.¹⁸ Fontos megjegyezni azonban, hogy Magyarországon azonban nem érvényesül az általános nemzetközi tendencia, hogy a rendszerváltás a nőket jobban sújtotta, hiszen a férfiak munkanélküliségi rátája magasabb volt.¹⁹

3. ábra: Munkanélküliségi ráta változása nemenként 1990–2011 (%)

Forrás: Saját szerkesztés a KSH Népszámlálás területei adatai alapján

4. Anyag és módszer

A tanulmány fő célja a magyar munkaerő-piacon dolgozó nők foglalkoztatási adatainak vizsgálata. Az Európai Unió tagállamainak adataival összevetve megállapításokat teszek a nők munkavállalási helyzetére vonatkozóan. A tanulmányban az Eurostat hivatalos, és nyilvánosan elérhető adataira támaszkodtam.

Az adatbázis nemzetközi statisztikai szabványoknak megfelelő információkat tartalmaz a benne szereplő országok népességének munkaerőpiaci helyzetéről. Az elemzések során az Európai Unió 28 országának nemek szerinti foglalkoztatási adatait vizsgáltam.

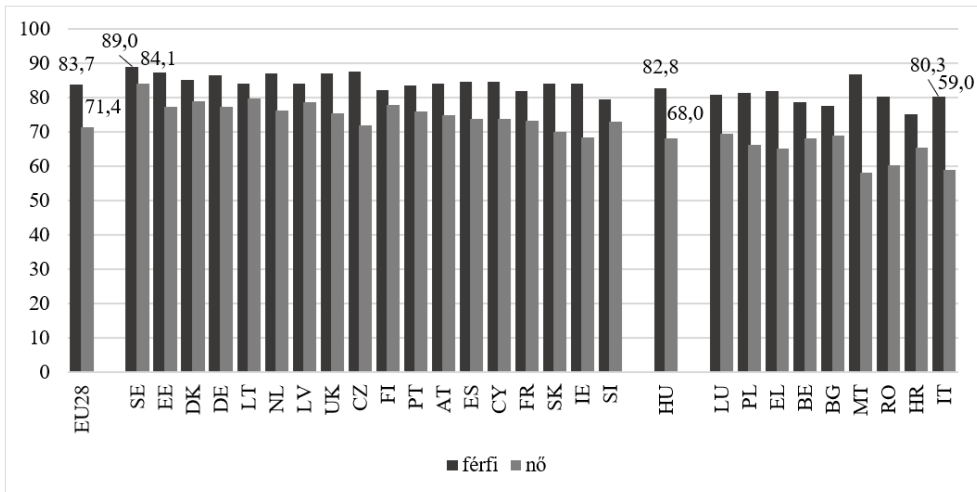
5. Eredmények

Európa 2020 stratégia az alábbi három kiemelt célt tűzte ki célul:

- a 20–64 éves lakosság 75%-a rendelkezzen munkával;
- az iskolai lemorzsolódási arány csökkenjen 10% alá, és a 30–34 évesek legalább 40%-a rendelkezzen felsőfokú végzettséggel;
- legalább 20 millióval csökkenjen a szegénységben élők vagy az elszegényedés és a társadalmi kirekesztés kockázatának kitétek száma.²⁰

A gazdasági aktivitási ráta az Európai Unió 28 tagállamában összességében 77,5% volt a 20 és 64 évesek körében 2016-ban. Nemek szerinti eloszlásban látható, hogy a férfiak gazdasági aktivitása magasabb (83,7%) a nőkhöz (71,4%) képest. Magyarország gazdasági aktivitási rátája alacsonyabb az uniós átlaghoz képest. A teljes lakosság 75,3%-a aktív gazdaságilag, nemek szerint a férfiak 82,8%-a, a nők 68,0%-a. A 4. ábráról jól leolvasható, hogy az uniós országok jelentős része gazdaságilag aktívabb népességgel rendelkezik hazánknál. A teljes lakosság aktivitását tekintve 19. helyen, a női aktivitást tekintve a 22. helyen vagyunk.

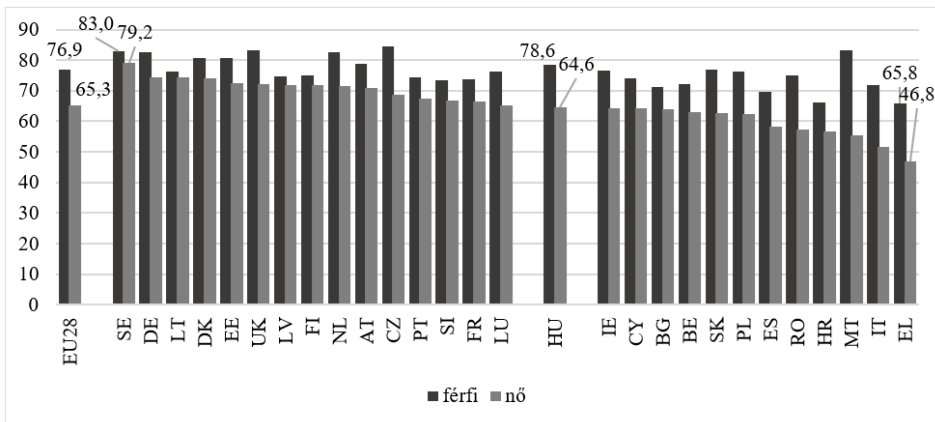
4. ábra: 20–64 éves lakosság aktivitási rátája 2016 (%)

Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

A tagállamokban átlagosan 71,1%-ot ért el a foglalkoztatási ráta 2016-ban, mely egyelőre elmarad a 75%-os közös vállaláshoz képest, amit az Európa 2020 növekedési stratégiában tettek. Hazánkban összességében a foglalkoztatási ráta 70,1% volt a 2016-os évben. A nemek szerinti ábrázolás esetében jól látható, hogy a nők foglalkoztatottsága alacsonyabb (65,3%) a férfiakkal (76,9) szemben mind az Unióban, mind a tagállamokban (5. ábra).

5. ábra: 20–64 éves lakosság foglalkoztatási rátája 2016 (%)

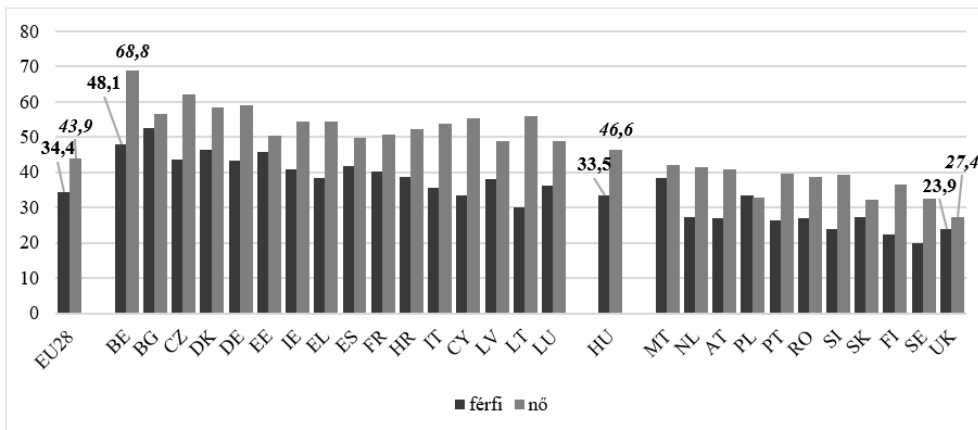

Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

Továbbra is élen jár a női foglalkoztatás tekintetében Svédország, ahol egyrészt a legmagasabb a foglalkoztatottság és egyben a legkisebb a különbség a nemek között a foglalkoztatottak arányában a 20 és 65 évesek, és utolsó helyeken szerepelnek Málta, Olaszország és Görögország.

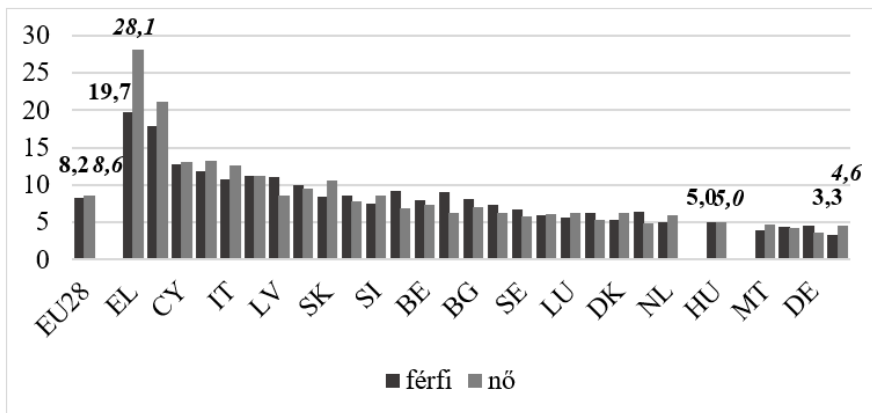
A 6. ábra a 30–34 éves korosztály felsőfokú végzettségéről mutat képet. Az EU-ban az említett korcsoport 39,1%-a rendelkezik felsőfokú végzettséggel, míg Magyarországon ez az arány 40,1%. Tehát ezt a stratégiai célt hazánk teljesítette, az Unió pedig közel áll a cél eléréséhez. Jól látható, hogy Lengyelország kivételével minden tagországban a nők rendelkeznek magasabb arányban felsőfokú végzettséggel. Belgium vezet, és Anglia szerepel az utolsó helyen. Magyarországon az elmúlt 10 évben döntő többségben egyértelműen magasabb a nők aránya a felvételizők és a felvettek között is.

6. ábra: 30–34 évesek felsőfokú végzettsége 2016 (%)

Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

7. ábra: Munkanélküliségi ráta 2016 (%)

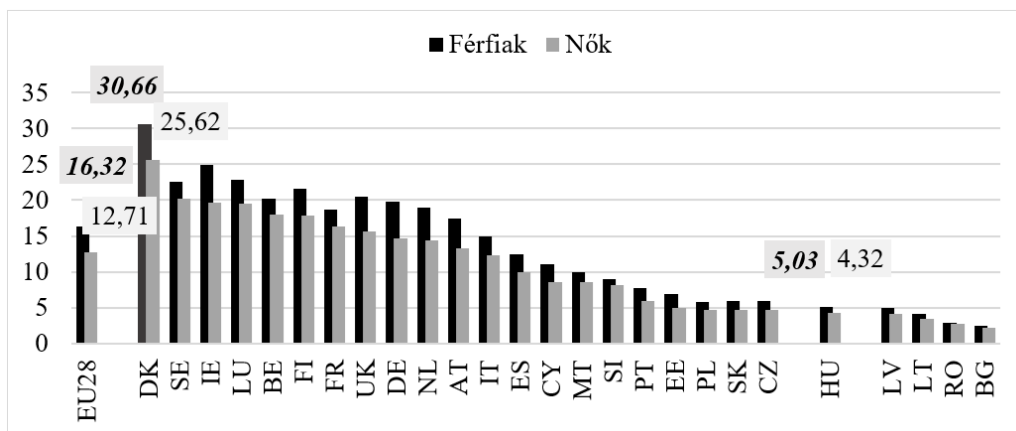

Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

A munkanélküliségi ráta az EU-28ban 2016-ban alig tért el a férfiak (8,2%) és a nők (8,6%) tekintetében. A legmagasabb munkanélküliség Görögországban, Spanyolországban tapasztalható, míg a legalacsonyabb Németországban és Csehországban. Hazánkban az uniós átlag alatti a munkanélküliségi ráta, az ötödik helyen vagyunk (7. ábra).

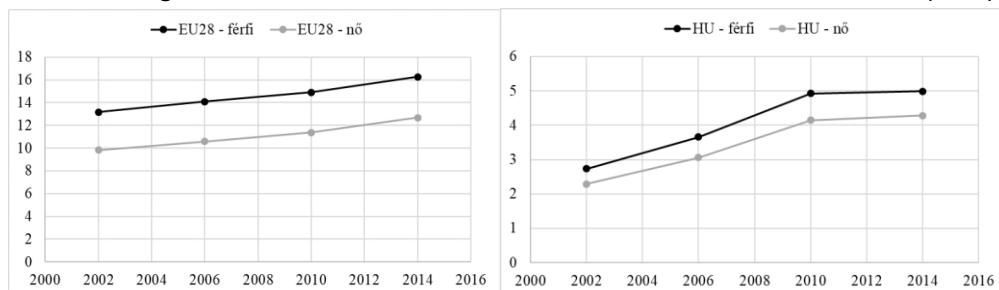
A 8. ábra a férfiak és nők átlagos órabérét mutatja az Unió országaiban az üzleti szektorban. Látható, hogy Európa szerte van különbség a nemek órabérében. Az átlagos női órabér az EU-28-ban 12,71 Euro, a férfi 16,32 euro. A legmagasabb átlagos órabért Dánia és Svédország munkavállalói keresik, a legalacsonyabbat Bulgária és Románia lakosai. Magyarország az uniós rangsor végén helyezkedik el, de kisebb bérkülönbség figyelhető meg. Magyarországon a nők az uniós női átlag órabér 34%-át keresik meg ebben a szektorban. A bérkülönbségek mindenképp további vizsgálatot igényelnek például végzettség szerint, mivel feltételezhetően sokkal nagyobb különbségek is jellemzőek bizonyos pozíciókban, végzettség tekintetében.

8. ábra: Átlagos órabérek nagysága nemek szerint az EU-ban 2014-ben (Euro)

Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

9. ábra: Átlagos órabérek változása nemek szerint az EU-ban 2002–2014 között (Euro)

Forrás: Saját szerkesztés az Eurostat adatai alapján

A 9. ábra alapján megállapítható, hogy a nemek közötti átlagos órabérkülönbségek érdemben nem változtak sem az Európai Unióban, sem hazánkban a vizsgált időintervallumban, mely lehangolóan tekinthető. A vizsgálat itt is az üzleti szektorban dolgozók körére értendő.

6. Következtetések

Hazánkban a nők foglalkoztatása alapvetően sokáig a nemzetközi tendenciákkal állandóan ellentétes irányban mozgott. Az Eurostat adatai azt mutatják, hogy a tagállamok gazdasági aktivitásának, a foglalkoztatásának növelése továbbra is fontos szempont a jövőben, mivel jelenleg az uniós lakosság munkaerő-piaci részvétele elmarad a kívánt 75%-os stratégiai céltól. Megfigyelhető, hogy az uniós tagállamok jelentős része gazdaságilag aktívabb népességgel rendelkezik hazánknál. Vizsgálatomban rámutattam arra, hogy a nők foglalkoztatottsági aránya alacsonyabb minden tagállamban a férfiakhoz képest, de Magyarországon jóval alacsonyabb. A munkanélküliségi ráta hazánkban igen kedvező értéket mutat, és a nemek tekintetében a mutató az elmúlt években szinte együtt mozog. A felsőfokú végzettséggel rendelkező aránya a 30–34 évesek körében elérte a kitűzött célt hazánkban, az uniós átlag pedig szintén közel áll a 40%-hoz. Megállapítható, hogy Európa szerte van különbség a férfiak és nők átlagos órabérében, továbbá az is, hogy a különbség szinte nem változott az elmúlt tizenkét évben.

JEGYZETEK

1. Kardos K. (2017): Nők a munkaerőpiacon. Info Jegyzet. Képviselői Információs Szolgálat. 1–4. old.
2. Koncz K. (1987): Nők a munkaerőpiacon. KJK, Budapest.
3. Bassa E. (1982:101): Mit kell tudni a nőmozgalmakról? MNOT-Kossuth, Budapest. idézi Ambrus Attiláné Dr. Kéri Katalin (2000): A nők helyzete Magyarországon az 1950-es évek első felében. (Konferencia, Dunaujváros, 2000. május 2.)
4. Valuch T. (2009): Család, háztartás, a női tevékenységszerkezet és a szerepfelfogás változásai 1945 után. Rubicon 4.
5. Koncz K. (1987): Nők a munkaerőpiacon. KJK, Budapest.
6. Bassa E. (1982:110): Mit kell tudni a nőmozgalmakról? MNOT-Kossuth, Budapest. idézi Ambrus Attiláné Dr. Kéri Katalin (2000): A nők helyzete Magyarországon az 1950-es évek első felében. (Konferencia, Dunaujváros, 2000. május 2.)
7. Koncz Katalin (1987): Nők a munkaerőpiacon. KJK, Budapest.
8. Schadt M. (2005): A „házi tücsöktől” a dolgozó nőig. In: Palasik Mária & Sipos Balázs (eds) (2005) Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon. Budapest, Napvilág Kiadó. 156–168. old.
9. Pukánszky B. (2007): Nőkép, női szerepek és iskoláztatás a második világháború után. *Educatio* 2007/4. 551–564. old.
10. Fóti J. (1989): Foglalkoztatás és munkaerőpiac a nyolcvanas években. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle*. 1989. 06. szám. 549–564. old.
11. Fóti J. (1989): Foglalkoztatás és munkaerőpiac a nyolcvanas években. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle*. 1989. 06. szám. 549–564. old.
12. Laki L. (2007): Társadalomkutatás. Vol. 25. Nr. 2. 161–180. old.
13. Csaba E. (1998): Munkanélküliség Magyarországon a kilencvenes években. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle*. 571–583. old.
14. Orgovány Emília (1997): Foglalkoztatás és munkanélküliség Magyarországon. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle*. 1022–1038. old; Gulyás László (2009): A magyar gazdaság története a rendszerváltástól napjainkig. In: Gulyás László szerk.: Gulyás László (szerk.): A modern magyar gazdaság története. Széchenyitől a Széchenyi-tervig. JATE Press-Szegedi Egyetemi Kiadó. 175–188. old.

15. Nagy Gy. (2001): A nők gazdasági aktivitása és foglalkoztatottsága. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle* 1, 35–55. old.
16. Csaba E. (1998): Munkanélküliség Magyarországon a kilencvenes években. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle*. 571–583. old.
17. Koncz K. (2004): A nők munkaerő-piaci helyzete az ezredfordulón Magyarországon. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle*, Vol. 82. 12. szám, 1092–1106. old.
18. Nagy Gy. (2001): A nők gazdasági aktivitása és foglalkoztatottsága. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle* 1, 35–55. old.
19. Andorka, R. (2006): Bevezetés a szociológiába. Osiris, Budapest, 339. old.
20. Európai Bizottság (2010): *Europa 2020: Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*.

FELHASZNÁLT IRODALOM

- Ambrus Attiláné Dr. Kéri Katalin (2000): A nők helyzete Magyarországon az 1950-es évek első felében. (Konferencia, Dunaújváros, 2000. május 2.) <http://kerikata.hu/publikaciok/text/nok50ben.htm#5>
- Andorka, R. (2006): Bevezetés a szociológiába. Osiris, Budapest, 339. old.
- Bassa E. (1982): Mit kell tudni a nőmózgalmakról? MNOT-Kossuth, Budapest. 101–110. old. idézi (Ambrus, 2000)
- Csaba E. (1998): Munkanélküliség Magyarországon a kilencvenes években. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle*. 571–583. old.
- Európai Bizottság (2010): *Europa 2020: Az intelligens, fenntartható és inkluzív növekedés stratégiája*. http://ec.europa.eu/eu2020/pdf/1_HU_ACT_part1_v1.pdf [Letöltés ideje: 2017. október 10.]
- Fóti J. (1989): Foglalkoztatás és munkaerőpiac a nyolcvanas években. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle*. 1989. 06. szám. 549–564. old.
- Gulyás László (2009): A magyar gazdaság története a rendszerváltástól napjainkig. In: Gulyás László szerk.: *Gulyás László (szerk.): A modern magyar gazdaság története. Széchenyitől a Széchenyi-tervig*. JATE Press-Szegedi Egyetemi Kiadó. 175–188. old.
- Kardos K. (2017): Nők a munkaerőpiacon. Info Jegyzet. Képviselői Információs Szolgálat. 1–4. old.
- Koncz K. (1987): *Nők a munkaerőpiacon*. KJK, Budapest.
- Koncz K. (2004): A nők munkaerő-piaci helyzete az ezredfordulón Magyarországon. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle*, Vol. 82. 12. szám, 1092–1106. old.
- Laki L. (2007): *Társadalomkutatás*. Vol. 25. Nr. 2. 161–180. old.
- Nagy Gy. (2001): A nők gazdasági aktivitása és foglalkoztatottsága. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle* 1, 35–55. old.
- Orgovány E. (1997): Foglalkoztatás és munkanélküliség Magyarországon. *Hungarian Statistical Review / Statisztikai Szemle*. 1022–1038. old.
- Pukánszky B. (2007): Nőkép, női szerepek és iskoláztatás a második világháború után. *Educatio* 2007/4. 551–564. old.
- Schadt M. (2005): A „házi tücsöktől” a dolgozó nőig. In: Palasik Mária & Sipos Balázs (eds) (2005) *Házastárs? Munkatárs? Vetélytárs? A női szerepek változása a 20. századi Magyarországon*. Budapest, Napvilág Kiadó. 156–168. old.
- Valuch T. (2009) *Család, háztartás, a női tevékenységszerkezet és a szerepfelfogás változásai 1945 után*. *Rubicon* 4. http://www.rubicon.hu/magyar/oldalak/csalad_haztartas_a_noi_tevékenységszerkezet_es_a_szerépfelfogás_változásai_1945_utan/ [Letöltés ideje: 2015. 02. 05.]